

Махсма М.Б.

к.е.н., доц. кафедри управління
персоналом та економіки праці
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**МІЖНАРОДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА
РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ: ОРІЄНТИРИ
ГАРМОНІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Makhsma M.

candidate of science in Economics,
PhD, associate professor of Personnel
Management and Labour Economics
Department Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman

**THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK
REGULATION OF EMPLOYMENT: GUIDELINES
FOR HARMONIZATION IN UKRAINE**

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена висвітленню змісту деяких основних законодавчих актів у сфері регулювання зайнятості населення у розвинутих країнах. Висвітлено ключові пріоритети забезпечення зайнятості в Євросоюзі в сучасних умовах. Окреслено заходи з підвищення ефективності функціонування аграрного ринку праці у контексті вирішення проблеми зайнятості сільського населення в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Зайнятість, безробіття, ринок праці, сільське населення, міжнародне трудове право.

ANNOTATION. The article is devoted to coverage of the content of some major legislative acts on regulation of employment in developed countries. The key priorities for employment in the EU in the modern world are highlighted. The measures of improving the functioning of the agricultural labor market in the context of solving the problems of rural employment in Ukraine are outlined.

KEY WORDS: Employment, unemployment, labour market, rural population, international labor law.

Постановка проблеми. Загострення проблем зайнятості населення, яке спостерігається нині на сільських територіях, (чисельність зареєстрованих безробітних у сільській місцевості досягає майже 40 % від загальної їх чисельності і складає 176 тис. осіб станом на квітень 2015 р. [1]) властиве не тільки для України. Аналогічні проблеми з забезпеченням зайнятості населення що мешкає у сільських районах, щоправда, різного ступеня гостроти

і спрямованості, властиві країнам, практично, всього світу. Існують вони і у благополучних США і Канаді, і у розвинутих країнах Європи, і у країнах, що розвиваються. Міжнародною спільнотою напрацьований великий досвід розв'язання проблем такого характеру, який може бути застосований в Україні у справі скорочення безробіття і сприяння забезпеченню зайнятості працездатного сільського населення. В умовах постійних криз, невизначеності, нестабільності ринку праці і зростаючих глобальних загроз, у відповідь на ці виклики, Міжнародними організаціями у сфері праці розроблені і обґрунтовані численні нормативно-правові документи, які визначають загальну стратегію забезпечення зайнятості населення як на глобальному, так і на національних рівнях. Важливою складовою цієї стратегії є заходи присвячені вирішенню проблем зайнятості сільського населення. Потрібно зауважити, що кожна країна вирішує їх у свій спосіб, виходячи з цілей і пріоритетів загальнонаціональної соціально-економічної політики, рівня економічного, соціального, культурного розвитку, релігії, традицій, звичаїв тощо. Враховуючи специфічні риси національного господарювання кожна країна обирає прийнятну для себе стратегію і тактику подолання сільського безробіття і забезпечення гідного рівня життя населення сільських районів. Дослідження досвіду реалізації таких стратегій може бути корисним у національній практиці регулювання ринку праці і сприяння зайнятості сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поглиблення проблем сільського безробіття, складна соціально-економічна ситуація на селі обумовлюють невсучасний інтерес вітчизняних учених до даної тематики. Питанням розвитку сільського ринку праці, подолання сільського безробіття, сприяння забезпеченню зайнятості сільського населення і розвитку сільських територій присвячені численні наукові праці Гнибіденка І.Ф., Дем'яненка С.І., Дієсперова В.С., Лупенка Ю.В., Кропивки М.Ф., Саблука П.Т., Прокопи І.В. та багатьох інших відомих учених-аграрників. Разом з тим, не достатньо висвітленим залишається міжнародний нормативно-правовий аспект цієї проблеми, в той час, як посилення інтеграційних процесів в Україні вимагає детальнішого вивчення міжнародного законодавства для удосконалення діючої вітчизняної нормативно-правової бази регулювання сільської занятості.

Мета статті. З огляду на це, у розв'язанні проблем забезпечення ефективної зайнятості населення сільських територій в Україні представляє інтерес подальше вивчення норм міжнарод-

них нормативних актів і зарубіжного досвіду у цій сфері з метою пошуку універсальних механізмів, які можуть бути використані, певною мірою, в економічній практиці в Україні, безумовно, з урахуванням їх національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи європейський вектор розвитку України, задекларований підписанням угоди з Євросоюзом про асоціацію, варто розглянути концептуальні основи Європи у вирішенні проблем зайнятості населення. У цьому зв'язку слід відмітити, що основні напрями європейської політики зайнятості відображені в таких основних нормативно-правових актах ЄС, як: Європейська соціальна хартія (1996), Європейська стратегія зайнятості (ЄСЗ) (1997), Європейський пакт зайнятості (1999), Лісабонська стратегія (2000), Стратегії «Європа-2020» та інші. Зростаюча актуальність проблеми зайнятості населення для європейської спільноти підкреслена тим, що досягнення повної зайнятості винесено як одну з ключових і пріоритетних цілей розвитку Євросоюзу ще у кінці 90-х років XX ст., що знайшло своє відображення у (ЄСЗ).

Слід відмітити, що одним з найважливіших міжнародних правових актів, що закріплює захист соціально-трудових прав працівників є Європейська соціальна хартія (Турін, 1961 р.) [2]. Вона була схвалена Парламентською асамблеєю і вступила в силу 26 лютого 1965 р. Важливість Європейської соціальної хартії обумовлена тим, що в ній були закріплені основні соціально-трудові права, визнані світовим співтовариством і проголошені у основних правових актах ООН (Всезагальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права). У хартії були втілені також принципи і норми, розроблені в рекомендаціях і конвенціях МОП. Важливо, що зведені у єдиний документ прогресивні міжнародні соціально-трудові норми постійно переглядаються і оновлюються відповідно тих змін, що відбуваються у соціально — трудовій сфері, що дозволяє європейській спільноті адекватно реагувати на стрімкі зміни та глобальні виклики.

Так, Європейську соціальну хартію було переглянуто та доповнено новими правами у 1996 р. [3]. Нині її ратифікувало більшість країн, які є членами Ради Європи. Зміст цього документу обумовлений необхідністю забезпечити населення кожної країни можливостями користуватися широким комплексом соціально-економічних прав з метою підвищення їх рівня життя і добробуту. Україною Європейська соціальна хартія була підписана у травні 1999 р., ратифікована у грудні 2006 р. Слід зазначити, що

Україна приєдналася до 27 статей (у тому числі 6 із 9 обов'язкових) і 74 пунктів (із 98).

Слід звернути увагу, що більшість прав, задекларованих у Хартії стосуються сфери праці та зайнятості. Зокрема це права на: працю; справедливі умови праці; охорону та гігієну праці; справедливу винагороду за працю; об'єднання; колективні переговори; професійну орієнтацію; професійну підготовку; рівні можливості та рівне поводження у сфері зайнятості та професійної діяльності без дискримінації за ознаками статі та інші [4, с. 6]. Зокрема, перша ж стаття частини II Хартії ст. 1. «Право на працю», проголошує, що в цілях забезпечення ефективного здійснення права на працю сторони, зобов'язуються: 1) визнати однією з своїх першочергових цілей і обов'язків *досягнення і підтримання якомога більш високого і стабільного рівня зайнятості, в цілях досягнення повної зайнятості*;

2) забезпечити ефективний захист прав працівників заробляти собі на життя вільно обраною працею;

3) створювати і розвивати для всіх працівників безкоштовні служби з працевлаштування;

4) забезпечувати або сприяти розвитку відповідної професійної орієнтації, професійної підготовки і перепідготовки [6, с. 7].

Право працівників на отримання заробітної плати задекларовано ст. 4. Європейської соціальної хартії «Право на справедливу винагороду за працю», відповідно до якої сторони зобов'язуються: 1) визнати право працівників на *винагороду за працю, яка дозволить забезпечити їм і їх сім'ям гідний рівень життя*; 2) визнати право працівників на підвищений розмір оплати за надурочну роботу; 3) визнати право працюючих чоловіків і жінок на рівну оплату за працю рівної цінності; 4) визнати за всіма працівниками права на отримання в розумні терміни завчасного повідомлення про припинення роботи за наймом тощо. У статті також зазначається, що здійснення цих прав забезпечується або через колективні договори, або через встановлений законом механізм встановлення заробітної плати, або інших засобів, що відповідають національним умовам [6, с. 9]. Інші статті Хартії також орієнтовані на досягнення основної цілі Ради Європи — досягнення більшої єдності між її членами у захисті і здійсненні ідеалів і принципів спільної спадщини і сприяння їх економічному і соціальному прогресу, особливо шляхом забезпечення і належної реалізації прав людини і її основних свобод.

Разом з тим, те що Україна не в повній мірі приєдналася до Хартії, вона істотно обмежує реалізацію соціально-трудових

прав своїх громадян, негативно це відображається і на рівні життя сільського населення. Так, Україна не взяла на себе зобов'язань щодо: тривалості щорічної відпустки не менше чотирьох тижнів; визнання права працівників на винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень. Україна не приєдналася до Хартії в частині зобов'язань і щодо гарантування прав на соціальне забезпечення, на соціальну та медичну допомогу, прав трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу та інших важливих права. У зв'язку з цим, приєднання України до Хартії в повному обсязі залишається одним із вкрай важливих завдань як підвищення добробуту всього населення так і, сільського, зокрема.

Ускладнення ситуації на європейському ринку праці у кінці 90-х рр. 20-го ст., загострення у цей період проблем безробіття у країнах Євросоюзу зумовило необхідність розробки Європейської стратегії зайнятості, яка була прийнята на засіданні Європейської Ради в Люксембурзі у листопаді 1997 р., і відобразила те, що створення умов для зайнятості стало одним з найважливіших пріоритетів європейської соціально-економічної політики. Загалом ЄСЗ має на меті координацію засобів боротьби з безробіттям країн учасниць ЄС і являє собою щорічну програму планування, моніторингу, вивчення та реорганізації національних стратегій зайнятості. Структурно ЄСЗ включає такі складові: рекомендації у сфері зайнятості; національні плани дій у сфері зайнятості; та рекомендації, затверджені для кожної країни [5]. Основними принципами зайнятості в ЄС відповідно до ЄСЗ визнано:

- 1) досягнення повної зайнятості, підвищення якості й продуктивності праці, а також зміцнення соціальної та територіальної згуртованості;
- 2) сприяння зайнятості протягом життєвого циклу людини;
- 3) сприяння у пошуку роботи для соціально інклюзивних громадян;
- 4) покращення відповідності зайнятості потребам ринку праці;
- 5) сприяння гнучкості у поєднанні з гарантією зайнятості;
- 6) забезпечення зближення заробітної плати й вартості робочої сили;
- 7) розширення і поліпшення інвестицій в людський капітал;
- 8) адаптація систем освіти і навчання у відповідь на нові вимоги до компетенцій фахівців. Аналізуючи цей перелік принципів, можна констатувати їх безумовну актуальність у вирішенні проблеми сільського безробіття в Україні.

У відповідь на глобальну економічну кризу, яка розгорнулася у 2008 р. і охопила практично всі розвинуті країни світу, МОП відреагувала розробкою Глобального пакту про робочі місця, який було прийнято у червні 2009 р. у Женеві, на 98-й сесії Міжнародної конференції праці. За його мету було поставлено визначення орієнтирів національної та міжнародної політики, спрямованих на подолання фінансової кризи, досягнення економічного оздоровлення, створення робочих місць і забезпечення соціального захисту працівників і їх сімей. Пакт закликає уряди країн та організації до спільного подолання фінансово-економічної кризи, подолання кризи зайнятості за допомогою політики, заснованої на Програмі гідної праці МОП [6, с. 110].

Зокрема, у Пакті зазначається: «Наші відповідні заходи повинні сприяти справедливій глобалізації, створенню більш екологічно чистих економік і процесів розвитку, які ефективнішим способом створюють робочі місця і життєздатні підприємства, сприяють повазі до прав працівників, гендерній рівності, захищають вразливі верстви населення, допомагають країнам у наданні високоякісних послуг загального користування і забезпечують їх можливості для досягнення Цілей розвитку тисячоліття» [6, с. 111].

У цілях обмеження ризиків довготривалого безробіття і поширення неформального сектора Пактом передбачаються такі заходи:

1) збільшення платоспроможного попиту і підтримання рівнів заробітної плати;

2) надання допомоги особам, які шукають роботу шляхом:

— проведення ефективної активної політики на ринку праці;

— збільшення ресурсів, що виділяються державним службам зайнятості;

— здійснення програм професійної підготовки;

3) інвестування коштів у підвищення кваліфікації працівників і їх перепідготовку, особливо робітників, що втратили або можуть втратити роботу, та вразливих верств;

4) обмеження і недопущення втрат робочих місць і надання підтримки підприємствам у збереженні їх робочої сили. Ці заходи можуть включати розподіл роботи в умовах зниження завантаження підприємств і виплату часткових допомог з безробіття;

5) надання підтримки створенню робочих місць в усіх секторах економіки на основі визнання важливого значення мультиплікаційного ефекту адресних і цілеспрямованих зусиль;

6) визнання внеску малих і середніх підприємств і мікропідприємств у створення робочих місць, сприяння їх розвитку шляхом надання доступних кредитів;

7) визнання, що кооперативи забезпечують робочі місця у громадах починаючи від не великих і до крупних багатонаціональних компаній, адаптації підтримки до їх потреб;

8) використання державних програм гарантування робочих місць для забезпечення тимчасової зайнятості, програм проведення громадських робіт у надзвичайних ситуаціях і інших програм, що охоплюють неформальну економіку;

9) створення сприятливого нормативно-правового середовища, що сприяє появі робочих місць шляхом створення і розвитку життєздатних підприємств;

10) збільшення обсягів інвестицій в інфраструктуру, науку, державні служби та екологічно чисті виробництва для створення робочих місць та стимулювання сталої економічної діяльності [6, С. 111–113]. Актуальність наведеного переліку заходів для оздоровлення ринку праці в Україні важко заперечити. Актуальними є ці заходи і для підвищення зайнятості працездатного населення, що мешкає у сільській місцевості.

Зростаюча актуальність проблем боротьби з безробіттям знайшла своє відображення і у Новій Європейській Стратегії «Європа-2020», прийнятій у 2010 р. і визнаній стратегією розумного (розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях), стійкого (сприяння ефективнішому використанню ресурсів, запровадженню екологічно чистих виробництв) і всеосяжного зростання (сприяння високому рівню зайнятості населення в економіці, що базується на соціальній і територіальній згуртованості) ЄС [7]. Не випадково одним з трьох пріоритетів, визначених у Стратегії, проголошено *всеосяжне зростання*, яке бачиться саме у досягненні *високого рівня зайнятості населення на основі соціальної згуртованості*.

На виконання цього пріоритету у Стратегії представлена Програма з розвитку нових здібностей і збільшення кількості робочих місць. У рамках реалізації Програми передбачено вжиття заходів на двох рівнях: на рівні співтовариства та на рівні країн-членів ЄС. Так, на рівні ЄС актуальними визначені такі заходи:

— забезпечення балансу гарантій зайнятості та гнучкості ринку праці з метою визначення шляхів боротьби з безробіттям і підвищення рівня трудової активності;

— адаптація законодавчої бази відповідно до «розумних» принципів регулювання, з урахуванням нових ризиків для здоров'я та безпеки на робочому місці;

— полегшення та заохочення мобільності робочої сили, сприяння перспективній і всеосяжній трудовій міграційній політиці;

— зміцнення соціальних партнерів, повніше використання потенціалу соціального діалогу на всіх рівнях, сприяння зміцненню співробітництва між інститутами ринку праці ЄС;

— посилення співробітництва у галузі освіти і підготовки кадрів за участю всіх зацікавлених сторін, яке має ґрунтуватись на реалізації принципів безперервного навчання.

На рівні держав-членів ЄС загальні заходи конкретизуються з урахування національних особливостей ринку праці і полягають у:

— збалансуванні гарантій зайнятості та гнучкості ринку праці з урахуванням національної специфіки країн-членів ЄС, зменшенні сегментації ринку праці та забезпеченні збалансованого суміщення роботи і сімейного життя;

— контролі ефективності податкової системи з тим, щоб виключити заходи, які перешкоджають зайнятості населення;

— сприянні запровадженню нових форм поєднання роботи та особистого життя та збільшенню гендерної рівності;

— заохоченні і контролі ефективності досягнення результатів соціального діалогу;

— реалізації Європейської кваліфікаційної рамочної програми, шляхом створення національних кваліфікаційних програм [8].

Аналіз змісту основних європейських нормативно-правових актів у сфері зайнятості показує, що проблеми розширення можливостей для забезпечення повної зайнятості населення в країнах Євросоюзу вирішуються в контексті його доктрини соціальної згуртованості, яка виступає основною ідеєю соціальних здобутків і завоювань протягом останніх 15 років. Соціальна згуртованість у державах учасницях Євросоюзу розглядається як здатність суспільства забезпечувати добробут усіх його членів, мінімізувати нерівність та уникати соціальної поляризації. Наголошується на тому, що соціальна згуртованість є багатоплановим явищем, яке передбачає не тільки залучення і участь якомога більшої частини громадян в економічному, соціальному, культурному і політичному житті, але й відчуття ними солідарності і належності до суспільства, яке засноване на ефективному використанні громадянських прав і демократії. Слід підкреслити також, що соціальна згуртованість — це не тільки боротьба проти соціальної відчуженості і бідності, її досягнення передбачає створення у суспільстві атмосфери солідарності, яка значною мірою усуває цю відчуженість.

Висновки. Узагальнюючи зміст викладених нормативно-правових актів, очевидно, що важливими напрямками розв'язання проблем зайнятості населення сільських територій в Україні мають бути орієнтири Європейської стратегії зайнятості. Найактуа-

льнішими з них представляються такі як: розширення можливостей трудової зайнятості працездатного сільського населення, збільшення інвестицій у сільський людський капітал у поєднанні з взаємоузгодженням ринку освітніх послуг із сучасними вимогами аграрного ринку праці до компетенцій робочої сили, забезпечення більшої гнучкості сільського ринку праці, підвищення соціальної мобільності сільських трудівників, створення сприятливіших умов зайнятості для соціально вразливих верств сільського населення, посилення ролі соціального діалогу та ін. Реалізація подібних заходів на вітчизняному аграрному ринку праці дозволить істотно пом'якшити проблеми сільського безробіття та сприятиме ефективнішому його функціонуванню.

У цілому ж, європейський курс розвитку економіки України зумовлює необхідність визнання принципів демократії та європейських соціальних цінностей та ідеалів. Досягнення європейських стандартів життя населення, яке постійно проголошується Урядом України, неможливе без забезпечення реалізації одного з найважливіших прав людини, зокрема, права на працю, права на вільно обрану зайнятість, яка забезпечує гідний рівень доходів. Реалізація цього права має здійснюватися у руслі цілей, принципів, норм, проголошених у міжнародних нормативно-правових актах. Рівень захисних функцій трудового права, задекларований у них, є тим мінімумом, нижче якого не повинна дозволяти собі опускатися жодна цивілізована країна. З огляду на це, в Україні забезпечення соціально-економічного розвитку, і, зокрема, розвитку сільських територій, у числі яких і вирішення проблеми зайнятості, має йти в контексті реалізації доктрини соціальної згуртованості сільського соціуму, відповідно до реалізації Програми гідної праці, яка має знайти своє втілення і на селі.

Література

1. Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2015 році. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. European Social Charter. Turin, 18.X.1961. [Electronic resource] Regime of access: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/035.htm>.
3. European Social Charter (revised). Strasbourg 3. V. 1996. [Electronic resource] Regime of access: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>.
4. Европейская социальная хартия (пересмотренная) Страсбург, 3 мая 1996 г. // Труд за рубежом. — 2009. — № 2. — С. 4–51.

5. European employment strategy. [Electronic resource] Regime of access: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101>.
6. Выход из кризиса: Глобальный пакт о рабочих местах // Труд за рубежом. — 2009. — № 3. — С. 110–122.
7. Europe 2020 initiatives. [Electronic resource] Regime of access: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101>.
8. Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://fra.org.ua/uploads/media/file/0001/01/85c65ab6bada07f232e264f4d68d79ac8c9ee1a4.pdf>.

References

1. Kil'kist' zareyestrovanykh bezrobitnykh za stattyu ta mistsem prozhyvannya u 2015 rotsi [The number of registered unemployed by sex and place of residence in 2015.]. — Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. — [Electronic resource] Regime of access: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. European Social Charter. Turin, 18.X.1961. [Electronic resource] Regime of access: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/035.htm>.
3. European Social Charter (revised). Strasbourg 3. V. 1996. [Electronic resource] Regime of access: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>.
4. Evropeyskaya sotsialnaya hartiya (peresmotrennaya) [The European Social Charter (revised)]. Strasbourg, 3 may 1996. — Trud za rubezhem. — Labor Abroad, 2009, no 2, pp. 4–51. [in Russian].
5. European employment strategy. [Electronic resource] Regime of access: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101>.
6. Vyihod iz krizisa: Globalnyi pakt o rabochih mestah [Recovering from the crisis: The Global Jobs Pact]. — Trud za rubezhem. — Labor Abroad, 2009, no 3, pp. 110–122. [in Russian].
7. Europe 2020 initiatives. [Electronic resource] Regime of access: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101>.
8. Yevropa 2020: stratehiya rozumnoho, stiykoho i vseosyazhnoho zrostannya. [Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth] [Electronic resource] Regime of access: <http://fra.org.ua/uploads/media/file/0001/01/85c65ab6bada07f232e264f4d68d79ac8c9ee1a4.pdf>. [in Ukrainian].